

SUVREMENI DEMOGEOGRAFSKI PROCESI U DINARSKOM BRDSKO-PLANINSKOM PODRUČJU SR HRVATSKE

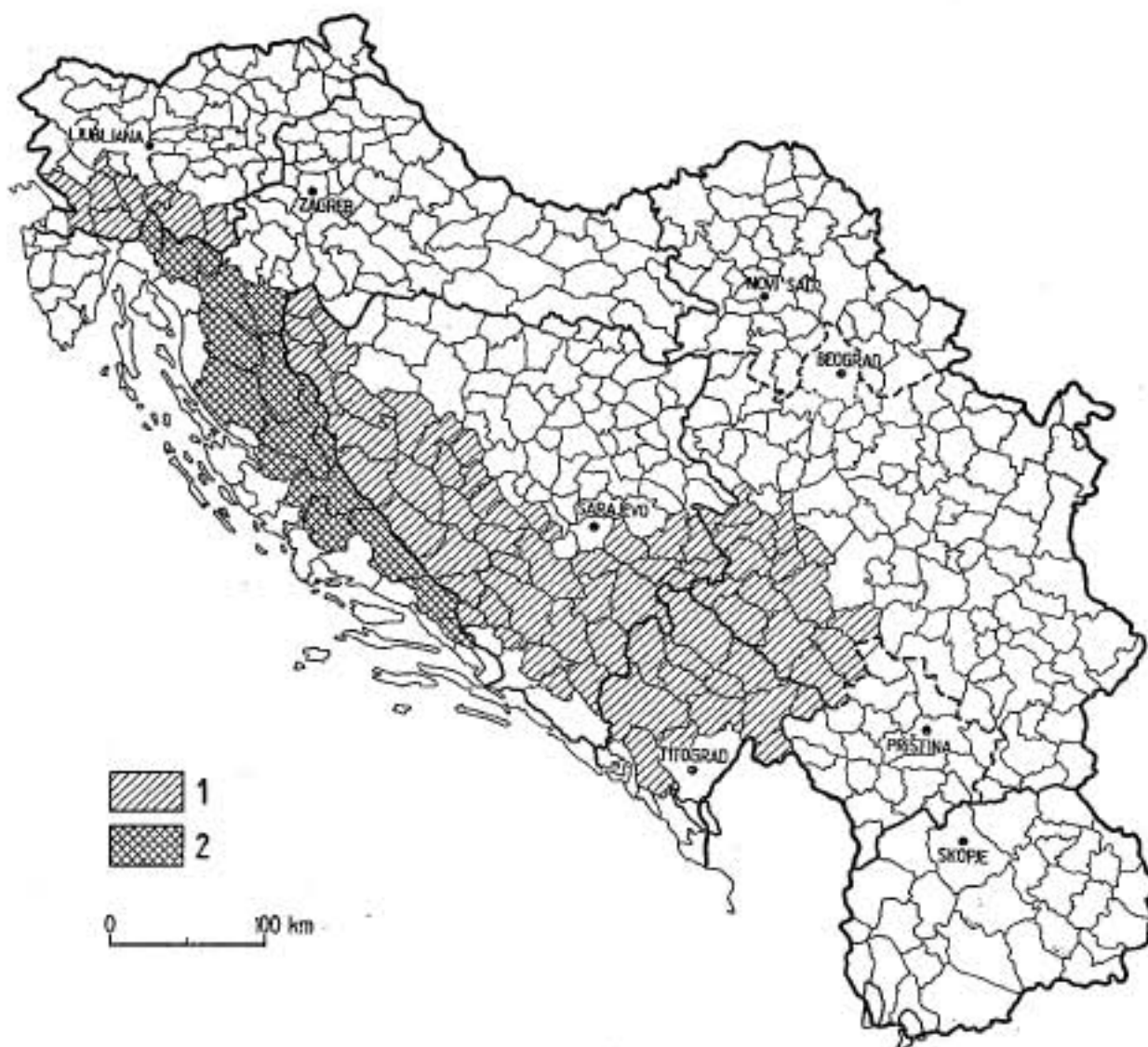
MLADEN FRIGANOVIĆ

UDK 911.3.325.11(497.1)

Uvod

Dinarsko brdskoplaninsko područje u cjelini je rijetko naseljeno. Takva je naseljenost odraz prirodnih (ne)mogućnosti ali i društveno-ekonomskih procesa. Mada je u vremenu oscilirala, ta je naseljenost bila i još je u prosjeku rjeđa od naseljenosti susjednih nižih područja na sjeveru i na jugu. Peripanonski i primorski pojas pruža

predslavenske, slavenske i susjednih komponenta uokvirenih kršćanskom i islamskom civilizacijom. Poljoprivredno-kulturni krajolik u dinarskom brdsko-planinskom području bio je i ostao određen prirodno-geografskom oporošću s ekstenzivnim agrostičarstvom jake plemenske i rodovsko-zadružne strukture i organizacije. Transhumantna kretanja stočara i stoke (početkom ljeta u planinu, a krajem ljeta niz planinu) prežitci su

Sl. 1. Dinarsko brdsko-planinsko područje Jugoslavije.

Fig. 1. The Dinaric mountain territory of Yugoslavia.

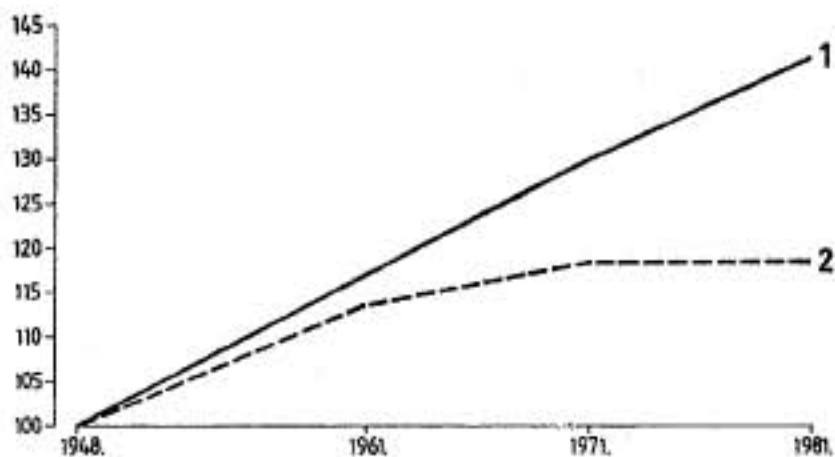
li su i pružaju veće mogućnosti za komplementarniji i složeniji način življenja. Tako je i gustoća naseljenosti bila veća, a urbaniziranost izrazitija. Međutim, oba spomenuta pojasa bila su kroz dugu prošlost u tijesnoj funkcionalnoj, nasebno-ekonomskoj i etničko-kulturnoj međuzavisnosti s dinarskim brdsko-planinskim područjem. U njihovoj prožetosti isprepletali su se elementi

tradicionalne egzistencije agrarno-pastoralne ekonomije te sprege planine i nizine. U suvremeno doba došlo je do naglog pucanja ranije već načete tradicije, pa se to odrazilo najprije na kretanju stanovništva i opće naseljenosti, a zatim i na odgovarajućim socijalno-ekonomskim i s tim povezanim promjenama. Populacijski su procesi postali tako vrlo pouzdani pokazatelj svekolikih

promjena koje su u poslijeratnom vremenu najizrazitiji upravo u brdsko-planinskom području SR Hrvatske i čitave Jugoslavije (Friganović M., 1979).

Kretanje stanovništva i naseljenosti 1948—1981.

Manje društveno-ekonomske mogućnosti dinarskoga brdsko-planinskog područja temelj su njegove rjeđe naseljenosti i naglašenog egzodusa u suvremenim društvenim zbivanjima. Opća gustoća naseljenosti tog područja Jugoslavije bila je 1948. god. gotovo upola manja od prosječne naseljenosti zemlje (32,8 : 61,9 stan. na km² ili kao 1 : 1,90). Taj se odnos od 1948. stalno povećavao pa se 1981. god. sveo na odnos kao 1 : 2,26 (38,7 : 87,4 stan. na km²). Prema tome, stanovništvo se Jugoslavije povećalo u razdoblju 1948—1981. god. 41 % a stanovništvo dinarskog brdsko-planinskog područja samo 18 %. No, kao ni cijela zemlja, tako se ni dinarsko brdsko-planinsko područje nije ponašalo homogeno. U njihovim manjim regionalno-prostornim jedinicama bilo je znatnih i značajnih razlika što su proizlazile iz odgovarajućih specifičnosti. God. 1948. najrjeđe naseljen dio dinarskoga brdsko-planinskog područja bio je u Sloveniji (31,3), a najgušće naseljen dio bio je u Srbiji (44,0 stan. na km²). God. 1981. najrjeđe naseljen dio odgovarajućeg područja bio ju u Hrvatskoj (25,6), a najgušće naseljen bio je onaj u Srbiji (52,8 stan. na km²).

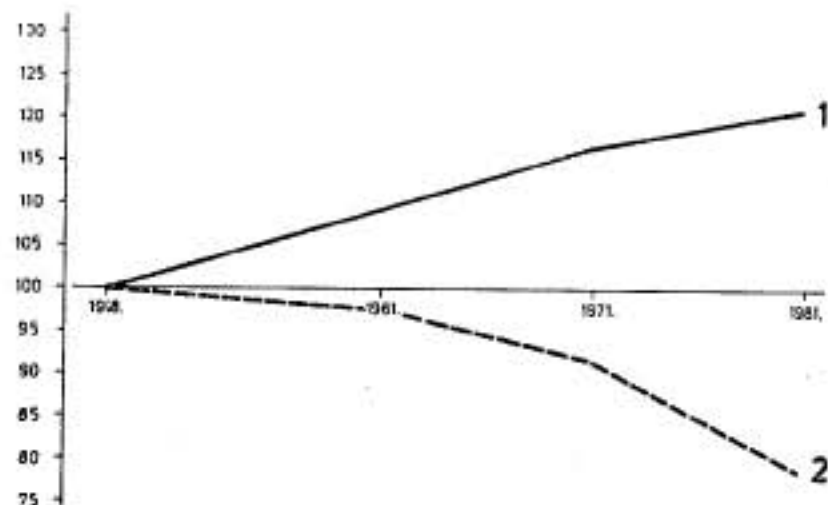

Sl. 2. Pokazatelj porasta stanovništva Jugoslavije (1) i njezina dinarskog brdsko-planinskog područja (2) 1948—1981.

Fig. 2. An indicator of the growth in population of Yugoslavia (1) and its Dinaric mountain territory (2) 1948—1981.

Promjene u razdoblju 1948—1981. god. pokazuju izrazito negativan trend dakle u dinarskom brdsko-planinskom području Hrvatske (1981 : 1948 = 0,79), dok u dijelu Slovenije stagnira (1981 : 1948 = 1,06) a u ostalim dijelovima pokazuje zapažen porast (u Srbiji 26 %, u Crnoj Gori 30 % i u Bosni i Hercegovini 31 %). Objašnjenje je vrlo

jednostavno: dio u Sloveniji se već ranije bio dobro ispraznio pa je daljnje smanjivanje praktično ispod svake racionalnosti, Hrvatska je u inače slaboj prirodnoj dinamici stanovništva bila zahvaćena, osobito u pasivnim krškim krajevima, intenzivnom emigracijom, dok je u ostalim

Sl. 3. Pokazatelj promjene stanovništva SR Hrvatske (1) i njezina dinarskog brdsko-planinskog područja (2) 1948—1981.

Fig. 3. An indicator of the changes in the population of Croatia (1) and its Dinaric mountain territory (2) 1948—1981.

socijalističkim republikama, koje zahvaćaju dio dinarskog brdsko-planinskog područja, prirodna dinamika stanovništva bila snažna a inače je to brdsko-planinsko područje imalo povoljnije agrostočarske uvjete kao i čvršću tradicionalnu porodičnu organizaciju u uvjetima naglašenije prometno-geografske izolacije (Friganović M., 1979).

U svekolikoj dakle populacijskoj stagnaciji dinarskog brdsko-planinskog područja Jugoslavije, imamo izrazitu i zabrinjavajuću depopulaciju u njegovu dijelu unutar SR Hrvatske. U pojedinim poslijeratnim međupopisnim razdobljima proces pokazuje izrazitu akceleraciju. Nakon ratne demografsko-naseobene i ekonomske pošasti, nastupio je kraći period demografske kompenzacije. Ubrzo zatim nastupa sve jači egzodus koji mijenja populacijsku sliku kraja. Depopulacija kulminira u razdoblju 1971—1981. god. To se poklapa s intenzitetom cjelokupne deruralizacije i urbanizacije u zemlji, pa uglavnom nije mimoišlo ni dinarsko brdsko-planinsko područje. Kolika je stvarna depopulacija tog područja?

Uz pretpostavke (točnih podataka nema pa smo se poslužili aproksimacijom) da je prosječna godišnja stopa prirodnog priraštaja stanovništva dinarskog brdsko-planinskog područja bila 10 promila u razdoblju 1971—1981. god., bilanca bi bila negativna za otprilike 240 tisuća stanovnika. To je ravno gubitku desetine ukupnog stanovništva tog područja Jugoslavije računajući ukupan broj stanovnika sredinom spomenutog međupo-

pisnog razdoblja. Snaga egzodusa vidi se iz odnosa broja stanovnika dvaju popisa (1981 : 1971 = 0,998). Izgubljen je, dakle, dio stanovništva koji nadmašuje ukupan prirodni priraštaj u tom razdoblju. Znamo li da iseljavanje uglavnom (ili gotovo isključivo) za rad sposobno stanovništvo mlađe dobi, onda su posljedice na dobnu strukturu jasne, kao i posljedice što će brazdit daljnjim prirodnim kretanjem stanovništva (smanjene reproduktivne kohorte u odmaklom stadiju demografske tranzicije). Stanje je posebno loše u dinarskom brdsko-planinskom dijelu Hrvatske (vidi tab. 1).

Tab. 1. Promjene broja stanovnika u dinarskom brdsko-planinskom području Jugoslavije i socijalističkih republika 1971—1981.

	Broj stanovnika		Razlika U 1000	Uk. stan.	
	1971	1981		1981 1971	1981 1971
					soc. rep.
Bosna i Hercegovina	1 047	1 063	16	1,02	1,10
Crna Gora	334	336	2	1,01	1,10
Hrvatska	356	307	- 49	0,86	1,04
Slovenija	125	130	5	1,04	1,09
Srbija	502	522	20	1,04	1,10
Jugoslavija	2 364	2 358	- 4	0,998	1,09

Unutar dinarskog brdsko-planinskog područja zemlje jedino je dio u Hrvatskoj izgubio više od cjelokupnog prirodnog priraštaja u razdoblju 1971—1981. god. Jer, ukupno stanovništvo potonjeg dijela bilo je prema popisu 1981. god. malo-brojnije 49 tisuća osoba nego 1971. god. (1981 : 1971 = 0,86). Prema tome, dinarsko brdsko-planinsko područje Hrvatske prostor je izrazite depopulacije, dijelovi Crne Gore i Slovenije su na razini stagnacije, a dijelovi Bosne i Hercegovine te Srbije imaju blag porast stanovništva. Pored onog što je o takvom kretanju već rečeno, valja ukazati i na činjenicu da su u potonjim područjima Bosne i Hercegovine te Srbije razmjerno pogodnije zemljišno obradive i ispašne mogućnosti (povoljniji petrografski sastav, veća krška polja s više vode i dr.). U takvim su uvjetima i izrazitiji lokalni i mikroregionalni te regionalni centri koji svojim populacijskim rastom i općim društveno-ekonomskim razvojem usporavaju i ponegdje čak zaustavljaju egzodus stanovništva ili ga pak prikrivaju.

U dinarskom brdsko-planinskom dijelu Hrvatske ima ukupno 17 općina. Od toga ih je četiri imalo karakteristike populacijskog izumiranja 1971—1981. god. (tip E₄) i trinaest ih je imalo osobine izrazite depopulacije (tip E₃). Međutim, obje skupine pripadaju trendu posvemašnjeg egzodusa, pa je tako dinarsko brdsko-planinsko područje SR Hrvatske njezin najistaknutiji emigracijski i depopulacijski prostor uzet u cijelosti, poput nekih otočnih općina i otočnih skupina na Jadranu (Friganović M., 1984).

Promjene broja domaćinstava

U današnjim uvjetima življenja i uz odgovarajuće socijalno-ekonomske procese, domaćinstva se cijepaju i dalje usitnjavaju u selu i u gradu. Posebno se to drastično dešava u selu, osobito u nekim krajevima SR Hrvatske tako da neki istraživači govore o demografskom slomu sela (Livada S., 1983). Pored toga što broj domaćinstava raste nešto brže od broja stanovništva, pa to nevjesticim u korištenju statističkih podataka pruža iluziju o nekakvom pozitivnom trendu, strahovito se množe samačka, jednočlana i dvočlana domaćinstva sazdana od same starčadi. Nema mlađe radne snage pa sve veći udio obradivih površina i intenzivnih kultura biva zapušten i ugar se širi uzduž i poprijeko dinarskog brdsko-planinskog prostora Hrvatske. I, jasno, ne samo Hrvatske (vidi tab. 2.).

U Jugoslaviji kao cjelini, te u Hrvatskoj i Srbiji bez SAP kao njenim dijelovima domaćinstva su se cijepala brže i povećavala omjer porasta broja domaćinstava i broja stanovnika u njihovu dinarskom brdsko-planinskom području (u odnosu na promjenu tog omjera u zemlji, Hrvatskoj i Srbiji kao cjelinama). U dinarskom brdsko-planinskom području Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Slovenije brzina promjene omjera bila je nešto sporija nego u tim prostornim jedinicama kao cjelinama. Uzrok? Jamačno se radi o regionalnoj diferencijalnoj snazi procesa i o razlikama u odmaklosti njegove faze, npr. u Crnoj Gori cijepanje domaćinstava je sporije nego u Sloveniji zato što je takav proces u Sloveniji naprosto završen. U brdsko-planinskom dijelu Hrvatske porast je

Tab. 2. Omjer porasta broja domaćinstava i broja stanovnika Jugoslavije, socijalističkih republika i njihova dinarskog brdsko-planinskog područja 1948—1981.

	Jugoslavija	Bosna i Hercegovina	Crna Gora	Hrvatska	Slovenija	Srbija bez SAP
Ukupno	1,209	1,288	1,111	1,221	1,194	1,324
DBPP	1,265	1,248	1,089	1,389	1,186	1,491

omjera najizrazitiji jer je stvarna pulverzacija domaćinstava veoma brza i jer je porast stanovništva relativno spor jer u nekim krajevima gotovo da ni nema više tko iseljavati (potsjećamo na dominaciju tipova E₃ i E₄ općega kretanja stanovništva). Stoga je zaključiti da je proces usitnjavanja domaćinstava i egzodus u dinarskom brdsko-planinskom području Hrvatske najdalje odmakao i da se doista radi o njegovom demografskom slomu, barem kad se radi o ruralnim naseljima. Teškoća je i u tome što su te općine u razmatranom dijelu SR Hrvatske sve u statusu

nedovoljno razvijenih (Friganović M., 1984.). Ranije započet proces depopulacije dinarskog brdsko-planinskog dijela Hrvatske ima sve nepovoljniji trend. Time se potvrđuje povijesno iskustvo da brdsko-planinska područja, inače bastion i zbi-jeg u ratu, postaju subekumena u miru. A prostor razrijeđene naseljenosti s izrazitom dobnom, a ponegdje i spolnom okljaštrenošću, fizičkom nemoći i socijalno-ekonomskim tegobama veoma je neželjen sa stanovišta općenarodne obrane i društvene samozaštite.

Dobna okrnjenost stanovništva

Dobna je okrnjenost značajan pokazatelj egzodusa. Jer, iseljavanje je uglavnom selektivno po dobi, kadšto i po spolu; odlaze pretežno mladi na školovanje ili na rad i više se ne vraćaju. Ostaje nejačad i starčad s pretežnim udjelom ženskih, osobito u vremešnjim kohortama treće životne dobi. Stanovništvo SR Hrvatske je inače već dosta ostarjelo u usporedbi sa stanovništvom Jugoslavije, ali je dinarsko brdsko-planinsko područje s još izrazitijom dobnom okrnjenošću kao posljedicom dugotrajnijeg iseljavanja za rad sposobnih kohorta. Razlike u dobnoj strukturi triju velikih dobni skupina stanovništva SR Hrvatske i njezina dinarskog brdsko-planinskog područja i proces starenja u razdoblju 1971—1981. god. vide se iz ove tablice:

Tab. 3. Udio glavnih dobni skupina i koeficijent starosti stanovništva SR Hrvatske i njezina dinarskog brdsko-planinskog područja 1981. god. i promjene u razdoblju 1971—1981.

SR Hrvat-ska	Dobne skupine				Koficijent $\frac{\Delta}{20}$ starosti	Promjena koeficij. starosti 1971—1981.
	Ukupno	0—19	20—59	Više od 60		
Ukupno SRH	100	28,3	56,1	15,6	0,551	1,66
Dinarsko BPP	100	26,2	54,8	19,0	0,725	1,55

U usporedbi s inače ostarjelom dobnom strukturom stanovništva Hrvatske, stanovništvo njezina dinarskog brdsko-planinskog područja ima manje mladih od 0 do 19 godina i manje u radnoj kohorti, a znatno više u staračkoj dobnoj skupini starijoj od 59 godina. Vrlo visok koeficijent starosti (omjer stare i mlade skupine) je kod stanovništva Hrvatske i još veći kod stanovništva BPP. U potonjoj demografskoj strukturi na svakog mlađeg od 20 godina otpada čak 0,73 starijih od 59 godina. Promjena koeficijenta starosti u razdoblju 1971—1981. god. pokazuje da stanov-

ništvo stari veoma brzo i u Hrvatskoj i u njezinom BPP-u. Malo sporije starenje stanovništva dinarskoga BPP-a (1,55) prema starenju stanovništva cijele republike (1,66) upućuje na to da je stupanj ostarjelosti prethodne populacije tako visok da se i sâm proces usporava.

Društveno-ekonomska (ne)razvijenost

Demografski proces u tijesnoj je vezi s općim društveno-ekonomskim tokom. Nepovoljan demografski trend u dinarskom brdsko-planinskom području SR Hrvatske upućuje na njegovu nedovoljnu razvijenost i na zaostajanje za SR Hrvatskom kao cjelinom. Odljev aktivnog stanovništva i poremećaji u prirodnom kretanju te u dobnoj strukturi najočitiji su dokaz nepovoljnih kretanja. To proizlazi i iz usporedbe kretanja stanovništva s indeksom razvijenosti. Označimo li sintetički indeks razvijenosti SR Hrvatske 1979. god. sa 100, onda su općine dinarskog BPP imale iste godine prosječan sintetički indeks razvijenosti 62 (s rasponom od 37 u općini Imotski i 114 u općini Delnice). Prema tome, međuzavisnost demografskog kompleksa i društveno-ekonomskog spleta činilaca je očita (Baletić Z., 1982.). Sve su općine tog područja SR Hrvatske, osim općina Delnice, Ogulin, Vrbovsko i Senj imale status nedovoljno razvijenih, dok su sve u pogledu demografskog kretanja bile egzodusne. Visok je nivo korelacije egzodusa i nerazvijenosti neprijeporan, što njihov položaj u životu republike i u rješavanju njihovih tegoba i zaostajanja čini vrlo složenim, osjetljivim i zabrinjavajućim.

Stanovništvo gradskih i ostalih naselja DBPP 1948—1981.

Pored svega što je napisano o kretanju (egzodusu) stanovništva dinarskog brdsko-planinskog područja Jugoslavije i Hrvatske u poslijeratnom razdoblju, valja istaći da je rast stanovništva u gradskim naseljima (ponajvećma općinskim središtima) tog prostora bio značajan. Dok je ukupno stanovništvo DBPP-a poraslo 18 % u razdoblju 1948—1981. (SFRJ), odnosno smanjeno 21 % (SRH), u općinskim je središtima (dakle uglavnom urbanim naseljima) poraslo čak 227 % (SFRJ) i 87 % (SRH). Znači da se unatoč općenito negativnom procesu depopulacije i egzodusa, vršila relativno značajna koncentracija stanovništva u urbanim naseljima mikroregionalnog i regionalnog centraliteta. To upućuje na zaključak o vrlo velikoj depopulaciji, znatno većoj nego u prosjeku za čitav prostor, ruralnog dijela DBPP-a. Pogledajmo detaljnije i komparativno spomenutu dihotomiju u Dinarskom brdsko-planinskom području Jugoslavije i Hrvatske (Tab. 4).

Očito je proces najbrži bio u međupopisnom razdoblju 1971—1981. Svojevrсна akceleracija egzodusa i depopulacije u čitavom DBPP-u Jugo-

Tab. 4. Stanovništvo (ukupno, općinskih središta i izvan njih) dinarskog brdsko-planinskog područja Jugoslavije i Hrvatske 1948—1981. (pokazatelj promjene)

Jugoslavija	1948	1961	1971	1981	1981 1971
Sveukupno	100	117	130	141	1,09
DBPP ukupno	100	114	118	118	1,00
Opć. središta	100	165	240	327	1,33
Ostala naselja	100	108	103	92	0,90
Hrvatska					
Sveukupno	100	110	117	121	1,04
DBPP ukupno	100	98	92	79	0,86
Opć. središta	100	138	166	187	1,13
Ostala naselja	100	95	85	69	0,82

(Izvor podataka: na temelju rezultata popisa izračunao autor)

slavije i dijelu SR Hrvatske upućuje na brzinu ostalih društveno-ekonomskih promjena u zemlji. Usporedba kretanja u dijelu SR Hrvatske s onim

Tab. 5. Stanovništvo (ukupno, općinskih središta i ostalih naselja) dinarskog brdsko-planinskog područja Jugoslavije i socijalističkih republika 1948—1981.

DBPP u SR		1948	1961	1971	1981
Bosna i Hercegovina	Ukupno	810 466	968 912	1 046 744	1 063 100
	Opć. sred.	93 248	151 693	217 199	296 944
	Ostala n.	717 218	817 219	829 575	766 056
Crna Gora	Ukupno	258 897	316 268	333 957	336 000
	Opć. sred.	35 308	65 041	104 965	130 695
	Ostala n.	223 589	251 227	228 992	205 305
Hrvatska	Ukupno	389 125	382 289	355 991	307 000
	Opć. sred.	32 109	44 319	53 240	60 167
	Ostala n.	357 016	337 970	302 751	246 833
Slovenija	Ukupno	121 712	125 422	124 928	129 000
	Opć. sred.	16 771	24 773	31 725	42 318
	Ostala n.	104 941	100 649	93 203	86 620
Srbija (bez SAP)	Ukupno	417 556	483 474	501 499	502 000
	Opć. sred.	41 780	76 157	132 241	187 114
	Ostala n.	375 776	407 317	369 258	314 886
SFRJ (DBPP)	Ukupno	1 997 756	2 276 363	2 363 149	2 357 000
	Opć. sred.	219 216	361 983	539 370	717 300
	Ostala n.	1 778 540	1 914 380	1 823 779	1 639 700

(Izvor podataka: na temelju popisa izračunao autor)

u Jugoslaviji (dijelovi DBPP-a Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije) otkriva konstantniji i brži egzodus i posvemašniji slom planinskog sela u dinarskom području Hrvatske. Dok je u razdoblju 1948—1981. broj ukupnog stanovništva DBPP-a Jugoslavije porastao 10 %, njegovo je stanovništvo ruralnih naselja smanjeno 8 %. U DBPP dijelu Hrvatske ukupno je stanovništvo smanjeno 21 %, a stanovništvo ruralnih naselja čak 31 %. Prema tome, i u DBPP-u odvija se snažan proces koncentracije (urbanizacije), odnosno egzodusa (deruralizacije). Tko će još ostati u dinarskom selu? To bi se moglo aproksimativno izračunati

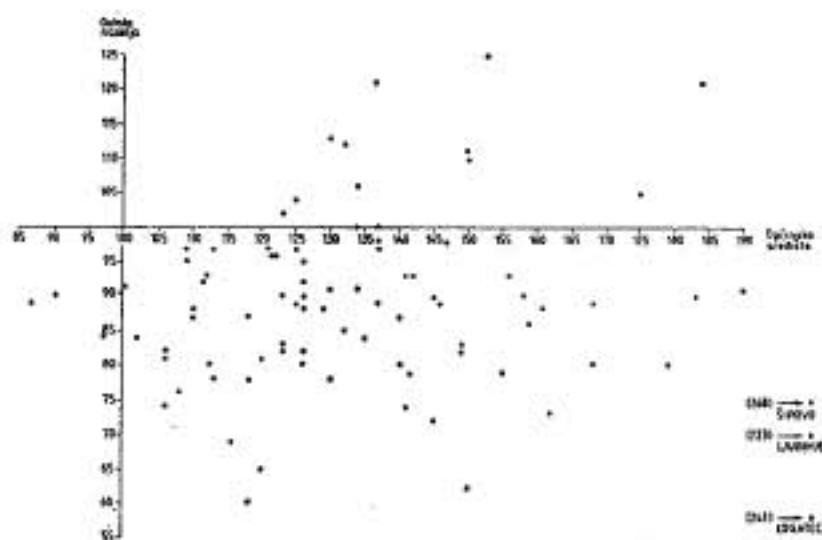
na osnovi trenda u razdoblju 1971—1981. Ako bi se seosko stanovništvo DBPP-a Jugoslavije i ubuduće kretalo s prosječnom negativnom stopom od oko 10 promila kao što se kretalo 1971—1981, onda bi seosko stanovništvo tog područja nestalo u idućih šezdesetak godina, tj. do 2040. Ako bi se seosko stanovništvo DBPP-a Hrvatske smanjivalo prosječno godišnje kao što se smanjivalo u razdoblju 1971—1981., onda bi ono izumrlo u narednih četrdesetak godina, tj. do 2020. godine! (ne računajući akceleraciju procesa obzirom na starenje populacije).

Diferencijalno kretanje stanovništva DBPP-a unutar pojedinih socijalističkih republika u razdoblju 1948—1981., te populacijska dihotomija sela i grada, vidi se iz slijedećih podataka (Tab. 5).

Preračunaju li se ovi podaci u pokazatelje međupopisnih intervala, diferencijalne će promjene biti preglednije i uporaba jednostavnija (Tab. 6).

Stanovništvo općinskih središta (uglavnom gradskih naselja) konstantno je ali diferencijalno raslo u svim republičkim dijelovima DBPP-a. Raz-

mjerno najviše je poraslo u Crnoj Gori (270 %), zatim u Bosni i Hercegovini (218 %), pa u Sloveniji (160 %) i u Srbiji (148 %) u razdoblju 1948—1981. god. U Hrvatskoj je porast bio znatno manji (87 %). Općenito se, dakle, može zaključiti da je i u DBPP-u prisutna urbana koncentracija. No, gradska su središta u tom području zemlje skromnih dimenzija i odgovaraju općim društveno-ekonomskim mogućnostima kraja. Potsjetimo se da je tu najveći urbani centar Mostar. U cjelini stupanj urbanizacije, promatran kroz udio gradskog u ukupnom stanovništvu, vrlo je skroman.

Sl. 4. Dijagram rasipanja promjene broja stanovnika općinskih središta i ostalih naselja u općinama dinarskog brdsko-planinskog područja Jugoslavije 1971—1981.

Fig. 4. A scattering diagram showing changes in the number of inhabitants of communal centres and other places in the Dinaric territory of Yugoslavia 1971—1981.

Mada je udio stanovništva općinskih središta znatno porastao u svim dijelovima DBPP-a, ipak je ostao na vrlo niskoj razini. U SR Hrvatskoj je bio i ostao izrazito najniži, pa — što je istaknuto o tom dijelu DBPP-a u pogledu kretanja stanovništva, gustoće naseljenosti i svega ostalog — os-

Tab. 6. Pokazatelji promjene broja stanovnika u DBPP-u Jugoslavije i odgovarajućih socijalističkih republika u međupopisnim razdobljima 1948—1981.

DBPP u SR		1961 1948	1971 1961	1981 1971	1981 1948
Bosna i Hercegovina	Ukupno	1,20	1,08	1,02	1,31
	Opć. sred.	1,62	1,43	1,37	3,18
	Ostala n.	1,14	1,02	0,92	1,07
Crna Gora	Ukupno	1,22	1,05	1,00	1,30
	Opć. sred.	1,84	1,61	1,25	3,70
	Ostala n.	1,12	0,91	0,90	0,92
Hrvatska	Ukupno	0,98	0,93	0,86	0,79
	Opć. sred.	1,38	1,20	1,13	1,87
	Ostala n.	0,95	0,90	0,82	0,69
Slovenija	Ukupno	1,03	0,99	1,03	1,06
	Opć. sred.	1,48	1,28	1,36	2,60
	Ostala n.	0,96	0,93	0,93	0,83
Srbija (bez SAP)	Ukupno	1,16	1,03	1,04	1,20
	Opć. sred.	1,82	1,73	1,41	2,48
	Ostala n.	1,08	0,91	0,85	0,84
Jugoslavija	Ukupno	1,14	1,04	1,00	1,18
	Opć. sred.	1,65	1,49	1,33	3,27
	Ostala n.	1,08	0,95	0,90	0,92

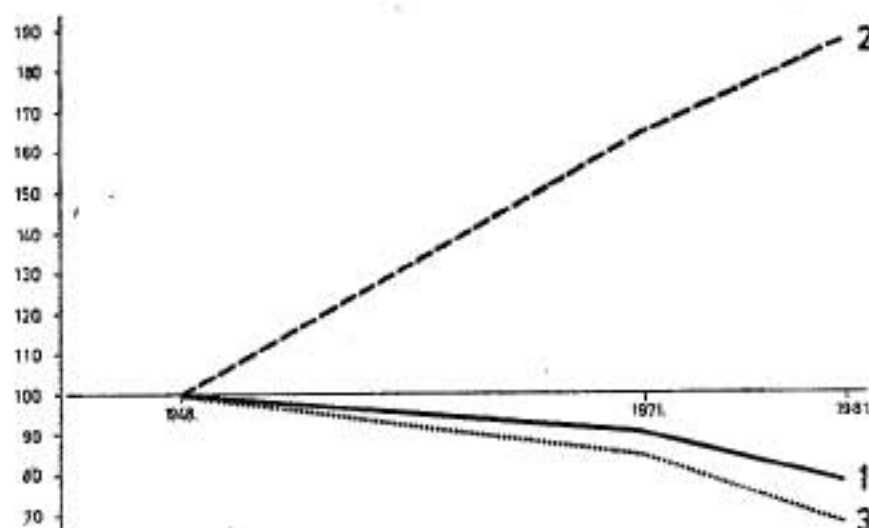
taje da se slično podvuče i za njegovu urbaniziranost. Ona je, promatrano na temelju udjela stanovništva općinskih centara u ukupnom stanovništvu, gotovo triput manja od republičkog prosjeka SR Hrvatske. Nameće se, dakle, zaključak da je u tom aspektu dinarsko brdsko-planinsko

područje Hrvatske, uz njene otoke, najegzodurniji prostor s veoma niskom urbanizacijom. Prema tome, problematiji tog područja republike valja pristupiti sa svim oprezom, specifičnim metodama i sa potpunijim shvaćanjem njegove po-

Tab. 7. Udio stanovništva općinskih središta DBPP-a Jugoslavije i odgovarajućih socijalističkih republika 1948—1981. u ukupnom stanovništvu DBPP-a

	Indeks porasta udjela							
	1948	1961	1971	1981	1948	1961	1971	1981
DBPP SFRJ	11,0	15,9	22,8	30,4	1,45	1,43	1,33	2,76
Bosna i Herceg.	11,5	15,7	20,7	27,9	1,37	1,32	1,35	2,43
Crna Gora	13,6	20,6	31,4	38,9	1,51	1,52	1,24	2,86
Hrvatska	8,2	11,6	15,0	19,6	1,41	1,29	1,31	2,39
Slovenija	13,8	19,8	25,4	32,9	1,43	1,28	1,30	2,38
Srbija	10,0	15,8	26,4	37,3	1,58	1,67	1,41	3,73

pulacijske praznine, pomanjkanja infrastrukture, nejakih regionalnih centara i svekolike uzročno-posljedične sprege. Ako se društvo ne okrene sa jačim sredstvima i pomoći tom području u neposrednoj budućnosti, ono će nezaustavljivo degradirati i zaostajati za ostalim krajevima re-

Sl. 5. Pokazatelj promjene broja stanovnika dinarskog brdsko-planinskog područja SR Hrvatske 1948—1981. (1 ukupno, 2 općinska središta i 3 bez općinskih središta).

Fig. 5. An indicator of changes in the number of inhabitants of the Dinaric mountain territory of Croatia 1948—1981 (1 total, 2 communal centres and 3 rural places).

publike i zemlje sa svim (ne)sagledivim posljedicama. Njezine životno važne transverzalne spone Panonije — Jadran vodit će sve izrazitijom subekumenom. Hoće li, i smije li, naše društvo to dozvoliti?

PRESENT-DAY DEMOGEOGRAPHICAL PROCESSES IN THE DINARIC MOUNTAIN
TERRITORY OF CROATIA

by

Mladen Friganović

The Dinaric mountain territory of Yugoslavia is one of the most sparsely populated areas in the country. Present-day social processes have greatly influenced emigration from this mountainous area. This has resulted in an older and disproportionate age structure of the population. Some places and areas have been dying out while the small urban centres have increased their number of inhabitants. A particularly marked process of the exodus, disproportionate age groups and thinly populated areas,

exist in the mountainous region of Croatia. During the whole period since the Second World War emigration has been present, but it was greatest between the last two censuses (1971 — 1981). If the rural population exodus continues at the same rate, as during the period from 1971 to 1981, the Dinaric territory will be entirely depopulated within the next sixty years, and its part in Croatia within the next forty years, excluding the urban centres.

LITERATURA

Friganović Mladen, 1979. Populacijsko-geografski pogled na primorski krš Jugoslavije. Radovi Geografskog odjela (zavoda), 14, Zagreb 1979, str. 3-17.

Friganović Mladen, 1984. Egzodusna područja, (ne)razvijenost i populacijska politika u SR Hrvatskoj. Radovi Geografskog odjela (zavoda), 19, Zagreb 1984, str. 29-37.

Livada Svetozar, 1983. Vitalni pokazatelji o seoskom i poljoprivrednom stanovništvu SR Hrvatske ili demografski slom. Sociologija sela, 79-81, Zagreb 1983, str. 39-56.

Baletić Zvonimir, 1985. Razvoj privredno nedovoljno razvijenih krajeva SR Hrvatske. Ekonomski institut, Zagreb 1985, str. 1-228. i Nedovoljno razvijena područja SR Hrvatske. Ekonomski institut Zagreb, 1982., str. 1-131.